

Den märkliga gravstenen vid Kronobäck

Laurens Axelssons (Tott) gravsten vid Kronobäcks klosterruin. Stenens text lyder: "Herrens år 1482 på helge kors dag (3 maj) dog herr Laurens Gudn hans själ nåde". (Foto: Stranda Hembygdsförening).

Den märkliga gravstenen

Vid Kronobäcks klosterruin strax utanför Mönsterås återfanns i samband med restaureringen 1945-1946 en gravsten efter riddaren och riksrådet Laurens Axelsson (Tott), verksam i 1400-talets Danmark och Sverige. Gravstenen har under alla år utgjort ett mysterium. Laurens Axelsson hade så vitt man vet ingen uppenbar koppling till bygden, utan var vid sin död 3 maj 1483 (på gravstenen står felaktigt 1482) hövitsman på slottet Raseborg i södra Finland, som då utgjorde en del av det svenska riket. Så varför blev han begravd vid Kronobäck?¹ Det var ju brukligt att bli begravd på en plats som man hade anknytning till. Kalmar Läns Museum anger att han skulle ha varit på resa och avlidit i närheten av Kronobäck. De anför emellertid inga belägg för påståendet, som nog är att betrakta som en fri hypotes i brist på alternativ.

Medeltidshistorikern Roger Axelsson har gjort en nytolkning av ett medeltida dokument som kastar nytt ljus över mysteriet med Laurens Axelssons gravsten. Men låt oss först i korthet betrakta Laurens Axelssons liv.

En av Axelssönerna

Laurens Axelsson hörde till de berömda Axelssönerna och var son till det danska riksrådet Axel Pedersen (Tott) och hans hustru Ingeborg Ivarsdotter. Han var följaktligen av en släkt med stort inflytande som hade förtrogna förbindelser med kungamakten i den nordiska unionen. Familjen hade sitt centrum i Skåne och på Själland, men förfogade också över ägor i Sverige, varför det föll sig naturligt med en unionsvänlig hållning.

På Raseborg i södra Finland

Laurens exakta födelseår är okänt, men han omtalas som omyndig 1442 och 1447. 1459 har han blivit riddare och 1465 omnämns han som danskt riksråd. Unionsstriderna orsakade snabba omkastningar och 1471 har han blivit svenskt riksråd.

Även om han ägde jord på Själland, i Södermanland, Östergötland och Östra härad i Småland, så är det framför allt med Finland han förknippas. Från 1468 och fram till sin död 1483 var han hövitsman på Raseborg i södra Finland.

En kusin till Bielke och resa till Kalmar

Av visst intresse kan vara att Laurens i sitt andra äktenskap var gift med Karin Eriksdotter Niepertz som var kusin till Ture Turesson (Bielke). Där finns måhända en, om än långsökt, koppling till Kronobäck eftersom Bielkarna satt på det närbelägna Kråkerum. Det torde också stå klart att han besökte Kalmar 1482 i samband med förhandlingar efter kung Kristian den förstes död. Förmodligen skulle han även ha varit med på mötet i september 1483, men avled i maj dessförinnan. Därtill är det att gå för långt att påstå att han dog under en resa till Kalmar. Laurens dog ju i maj och mötet var på hösten.² Varken resan till Kalmar eller

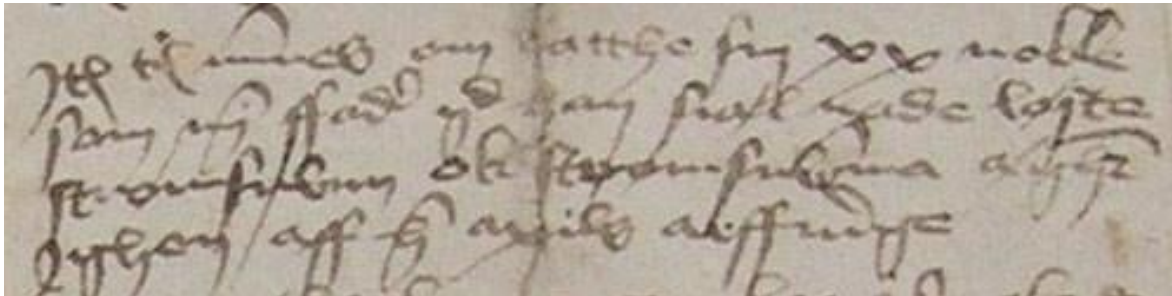
¹ Det finns en liten möjlighet att Laurens inte är begravd vid Kronobäck och att stenen istället utgör en minnessten. Det förändrar dock inte grundfrågeställningen om Laurens koppling till bygden.

² Hypotesen att Laurens dog i Kronobäckstrakten under en resa skulle möjligtvis kunna stämma om Laurens tänkte bevista kung Hans kröning i Köpenhamn den 18 maj. Då skulle det kunna vara rimligt att Laurens befann sig vid Kronobäck dödsdagen den 3 maj.

äktenskapet med en kusin till Ture Turesson (Bielke) borde utgöra skäl nog för att bli begravnen vid Kronobäck. Så vilka är då de nya rönen i frågan?

Den medeltida anteckningen

I Riksarkivet finns en liten medeltida odaterad anteckning från 1470-talet som kan bringa nytt ljus över gravstenens placering.

Anteckningen lyder (moderniserad stavning): "Item till minnes om åtta sin xx (160) nobler som min salig far, gud hans själ nåde löste Strömsrum och Strömsrums ägor igen av herr Axils arvingar." (Foto: Roger Axelsson)

Lappen ligger instucken i en räkenskap för sätesgården Fågelvik i Tjust, som Kristina Karlsdotter (Bonde) ärvt efter sin far Karl Knutsson (Bonde). Det finns alltså skäl att tro att anteckningens jag är Kristina Karlsdotter och att den "salig far" som omnämns är Karl Knutsson. Vilken är då kopplingen till Laurens Axelsson?

"Herr Axils arvingar"

I tidigare forskning har man tolkat texten som att det står "herr Nils arvingar". Men enligt medeltidshistoriker Roger Axelsson råder det inte någon tvekan om att det faktiskt står "herr axils arvingar". Det skulle i så fall betyda att en herr Axel har innehaft Strömsrum som pant av Kristina Karlsdotters far Karl Knutsson (Bonde) och att Karl Knutsson sedermera har löst tillbaka Strömsrum av herr Axels arvingar.

Vem var herr Axel?

Vem var denne herr Axel som hade Strömsrum som pant? Egentligen finns det bara en Axel som kan komma ifråga – Axel Pedersen (Tott), det vill säga Laurens Axelssons far! Sveriges medeltida personnamn är tämligen väl utredda, vilket gör att man snabbt kan kontrollera de alternativ som finns. Förvisso omnämns på 1440-talet en väpnare vid namn Axel Lawesson, bosatt i Broby i norra Skåne (Danmark), men han kan knappast komma ifråga eftersom titeln "herr" användes exklusivt för kyrkoherdar och riddare, inte för väpnare. Den enda Axel på 1400-talets mitt som var riddare och kallades "herr" var Axel Pedersen (Tott).

Strömsrum som pant

Karl Knutsson (Bonde) förfogade förmodligen över Strömsrum efter att hans mor avlidit 1429. Kanske var han också förmyndare över sin halvsystem Birgitta Stensdotter (Bielke). Högst sannolikt låg Strömsrum oskiftat fram till 1453 då man genomförde ett större arvskifte varvid Karls halvsystem Birgitta övertog Strömsrum. Men dessförinnan, ett antal år mellan 1430-1446, bör således herr Axel Pedersen (Tott) ha innehaft Karl Knutssons Strömsrum som

pant. När Axel dog 1446 övertogs panten av hans barn, bland andra Laurens. Karl Knutsson lyckades dock lösa tillbaka Strömsrum någon gång före sin död 1470, kanske redan före arvskiftet 1453.

Var Strömsrum och Kronobäck Laurens barndomsbygd?

Om denna tolkning stämmer så faller alla pusselbitar på plats. Pondera att Laurens Axelssons far förfogade över Strömsrum när Laurens var liten. I så fall kan han mycket väl ha tillbringat en del av sin barndoms somrar där; sprungit omkring barfota i det mjuka gräset, lekt riddarlekar i Strömsrumsskogen, badat i Alsteråns svarta kalla vatten och inte minst – besökt hospitalet och kyrkan (sedermera klosterkyrkan) i Kronobäck endast någon mil från Strömsrum. Och i den bygd han tillbringade en del av sin barndoms dagar, ville han kanske också bli begraven.

Slutord

Den mystiska gravstenen vid Kronobäck efter Laurens Axelsson (Tott) har länge gäckat oss. I och med Roger Axelssons omtolkning av en medeltida anteckning så har Laurens fått en starkare anknytning till bygden. Kanske var Strömsrum barndomens lekplats. I så fall var Kronobäck måhända barndomens böneplats som efter fullbordad livsgärning blev begravningsplats.